

УДК 338.43.001.76

Л. С. Крючко,
аспірант кафедри фінансів, Дніпропетровський державний аграрний університет

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

У статті автор виділяє основні фактори, які впливають на освоєння інновацій, та методичні принципи оцінки ефективності сільськогосподарського виробництва на основі інновацій. Автор досліджує проблеми формування системи управління інноваційною діяльністю в сільськогосподарському виробництві.

During the study isolated the main factors affecting the development of innovation and methodological principles for evaluating the effectiveness of agricultural production based on innovation. The author examines the problem of management innovation activities in agricultural production.

ВСТУП

Сьогодення характеризується підвищенням інтересом щодо вирішення проблем інноваційного розвитку не тільки шляхом звичайної констатації, фіксації статистичних даних та проблем активізації інноваційної діяльності на підприємстві, але й шляхом якісного аналізу фундаментальних понять і категорій, формування нових підходів до вивчення інноваційної діяльності, подальшого її моніторингу, управління процесами та ефективної її організації.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідити процес формування системи управління інноваційною діяльністю в сільськогосподарському виробництві.

РЕЗУЛЬТАТИ

Слід зазначити, що в Україні необхідні передумови стимулювання інноваційного розвитку, по суті, тільки формуються, щодо законодавчого рівня, то, зокрема, ухвалено Закони України "Про інноваційну діяльність", "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки". Значний внесок у вивчення питань розвитку підприємства на інноваційній основі зробили: Й. Ален, І.О. Бланк, Д. Брайт, В.М. Геєць, М. Корецький, О. Даций, П. Гавлик, В. Ломбер, С. М. Ілляшенко, М.А. Йохна, Г.О. Когодков, М.І. Кондратьєв, М. Менсфілд, Г. Меньш, Ф. Ніксон, Б.Є. Патон, С. Радошевич, Б. Санто, В.В. Стадник, О.М. Тридід, Л.І. Федулова, Й. Шумпетер.

Розвиток інноваційного прогресу в країні зумовлюється наявністю розвинутого аграрного наукового і науково-технічного потенціалу. Науково-технічний потенціал агропромислового комплексу включає наукові організації, які виконують наукову і науково-технічну діяльність, підготовку наукових кадрів, освоєння інновацій, інформаційно-консультативні служби, бібліотечний фонд, служби реклами наукової та інноваційної діяльності та інші організації, пов'язані із створенням наукових розробок і освоєння інновацій.

Розвиток науки значною мірою визначається оптимізацією чисельності наукових робітників, їх кваліфікацією, ефективністю використання, мірами стимулювання і престижності наукової праці. В аграрній науці втрачено значну частину наукового потенціалу, погіршився стан матеріально-технічної бази, складна ситуація з приладами, не-

обхідними для реалізації нових напрямів науки, насамперед біотехнологій. Ускладнився стан із забезпеченням аграрних установ кадрами вищої кваліфікації, скоротився приплив у науку талановитих молодих учених: нині близько 70 % докторів наук пенсійного віку, а частка молодих науковців віком до 40 років становить приблизно 27 % [4].

Однак, незважаючи на таку ситуацію, Українська академія аграрних наук в основному зберегла науковий потенціал і продовжує, хоч і у складних умовах, далі працювати на наукове забезпечення агропродовольчого комплексу держави.

У системі УААН діє 55 науково-дослідних інститутів, 19 державних сільськогосподарських дослідних станцій, 199 дослідних господарств, 25 регіональних центрів науково-методичного забезпечення. За УААН закріплено 483 тис. га ріллі, що за розрахунками спеціалістів відповідає її потребі.

Спектр наукових досліджень, які проводять в Академії, охоплює широке коло питань практично з усіх галузей аграрного виробництва, вони поєднані за галузевим принципом у 32 науково-технічні програми та шість окремих проектів з пріоритетних напрямів розвитку агропродовольчого комплексу. Система досліджень побудована таким чином, щоб не тільки прикладні, а й фундаментальні дослідження в кінцевому результаті мали практичні напрацювання (табл. 1).

Щороку установи Академії рекомендують до впровадження у виробництво 800—1200 розробок різних рівнів і галузей, проте коефіцієнт впровадження має тенденцію до зниження — з 0,87 у 2001 році до 0,57 у 2005 році. Найвищий коефіцієнт впровадження в 2005 році по відділеннях ветеринарної медицини — 0,83, харчової і переробної промисловості — 0,84 та аграрної економіки і земельних відносин — 1.

Основна увага науково-технічної політики розвитку аграрної науки зосереджена на створенні центрів науки і високих технологій, тобто, як і раніше, в центрі уваги знаходиться фундаментальна наука, орієнтація і фінансування наукових досліджень в сфері високих технологій, а не інноваційної діяльності, що пов'язана з просуванням вже створених розробок й інновацій безпосередньо у виробництво. Все більше аграрна наука знаходить своє вираження в апробації наукових досягнень у землеробстві, в галузях рослинництва і тваринництва, по каналах зворотного зв'язку на основі отриманих результатів досліджень нових або удосконалених технологій, щодо сортів рослин і порід тварин формуються

нові знання, закономірності, тобто формується фундаментальна наука.

До теперішнього часу в сільському господарстві України склалася практика освоєння інновацій на регіональному рівні, в основному через посередництво консультаційних й інформаційно-аналітичних організацій. Але цього не достатньо в умовах виходу сільськогосподарських виробництв на світовий рівень і вступ України до СОТ. Конкурентна здібність продукції та інноваційний процес в умовах ринкової економіки нерозривний, тільки у випадку обліку усіх факторів виробництва і ринку, використання усіх ресурсів з найбільшою ефективністю і на основі новітніх досягнень науково-технічного прогресу досягається висока прибутковість підприємства. Оскільки розміри "жовтої" і "зеленої" скриньок значною мірою залежать від загальних витрат Держбюджету на АПК, розглянемо Держбюджету України на 2004—2008 роки (табл. 2).

Дані таблиці свідчать про те, що державна підтримка АПК України за період, який аналізується з врахуванням державного бюджету на 2008 рік, зростає в порівнянні з 2004 роком майже в 3 рази. Це, безумовно, буде сприяти розв'язанню проблем АПК в цілому, і тих, що виникли в підготовчий період вступу України до СОТ, а саме: забезпечення здатності функціонування АПК і його базової галузі — сільського господарства — в умовах відкритості вітчизняних ринків для імпорту, не завдаючи шкоди продовольчій безпеці та національним інтересам; підвищення конкурентоспроможності продукції АПК і усунення її цінового характеру, послаблення залежності агропродовольчої продукції від кон'юнктури зовнішніх ринків; проведення заходів по стандартизації продукції АПК у відповідності до вимог СОТ. Наприклад, міжнародними вимогами напередодні вступу України до СОТ гармонізації потребують більше 8000 норм, а гармонізована приблизно третя частина. Таким чином, через низькі темпи заходів по гармонізації виникає загроза можливої втрати ринків сільськогосподарської продукції країн ЄС. Більше того, в результаті впровадження новими членами ЄС європейських стандартів і норм технічного, санітарного, фітосанітарного і ветеринарного контролю негативний ефект для України склав 60 млн дол. США, а загальні збитки від можливої втрати ринків сільськогосподарської продукції оцінюються на рівні 300—400 млн дол. США. Для виходу на закордонні ринки необхідно мати сертифікат міжнародної якості, що потребує впровадження на виробництві системи управління якістю ISO 9000. Коштує подібне впровадження близько 10 тис. доларів [2].

Необхідність подальшої активізації інноваційного процесу в аграрній сфері відображена в діях Кабінету Міністрів України, Верховної ради і міжнародних організацій. Отже, Кабінетом Міністрів України розроблена і затверджена Державна цільова економічна програма "Створення в Україні інноваційної інфраструктури" на 2009—2013 роки. Метою Програми є створення у 2009—2013 роках в Україні інноваційної інфраструктури, здатної забезпечити ефективне використання вітчизняного науково-технічного потенціалу, підвищення рівня інноваційності та конкурентоспроможності національної економіки.

Виконання Програми дасть змогу:

- забезпечити функціонування інноваційної інфраструктури підтримки малого інноваційного бізнесу;
- забезпечити розвиток мережі нових елементів інноваційної інфраструктури (інноваційних центрів, центрів трансферу технологій, наукових парків, регіональних інноваційних кластерів, інноваційних бізнес-інкубаторів тощо), до якої входять близько 400 одиниць, в результаті чого буде створено понад 10 тис. нових робочих місць для висококваліфікованих спеціалістів;
- збільшити до 10 тисяч кількість суб'єктів малого підприємництва, що реалізують інноваційні проекти;

Таблиця 1. Кількість наукових розробок в установах УААН [4]

Показник	2001	2002	2003	2004	2005	2005р. до 2001р., %
Завершено наукових розробок по Академії — всього	715	829	872	1061	1884	263,5
по відділеннях :						
землеробства	147	137	126	170	161	109,5
рослинництва	267	234	291	369	424	158,8
зоотехнії	117	117	147	190	253	216,2
ветеринарної медицини	19	77	61	61	231	в 11,5 рази
харчової і переробної промисловості	21	43	29	58	43	204,7
механізації та електрифікації	53	58	80	77	302	568,8
аграрної економіки і земельних відносин	48	75	94	56	80	166,6
регіональних центрів наукового забезпечення АПК	43	78	44	80	390	в 9 раз

— підвищити не менш як на 5 % інноваційну активність промислових підприємств;

— прискорити темпи виробництва інноваційної продукції не менш як на 20 %;

— залучити близько 7 млрд грн. інвестицій для реалізації інноваційних проектів.

Фінансування Програми здійснюється за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, а також інвестицій підприємств та організацій, грантів міжнародних організацій. Орієнтовний обсяг необхідних для виконання Програми фінансових ресурсів становить близько 280,35 млн грн., у тому числі за рахунок коштів державного бюджету — близько 104,25 млн грн.

Обсяги видатків на виконання передбачених Програмою заходів щорічно уточнюються з урахуванням можливостей державного та відповідних місцевих бюджетів [6].

Узагальнені зарубіжного досвіду в освоєнні інновацій дозволяє відмітити, що система управління виробництвом, в якому здійснюється інноваційна діяльність, повинна придбати нові форми і методи організаційно-управлінської діяльності.

На думку американських вчених, управління інноваційною діяльністю передбачає інші підходи до побудови управлінських механізмів, відмінні від управління виробництвом і іншими процесами. В системі управління інноваційною діяльністю важливо встановлювати зворотні зв'язки, своєчасне інформування в ході реалізації програми і її окремих елементів.

З метою проведення реорганізації в сільськогосподарських підприємствах доцільно провести аналіз підготовленості, прийнятливості до нововведень. Мета полягає в тому, щоб на рівні з оцінкою фінансових, матеріальних і трудових ресурсів, стану природного потенціалу виявити організаційні й психологічні бар'єри до освоєння інновацій, ступінь зацікавленості керівництва в нових методах і формах управління [3].

Організаційні перетворення в системі управління спеціалізованими сільськогосподарськими організаціями та підприємствами зумовлюють підвищення кваліфікації кадрів, набуття ними як практичних навичок, так і теоретичних знань.

У процесі дослідження виділяли основні фактори, які впливають на освоєння інновацій та методичні принципи оцінки ефективності сільськогосподарського виробництва на основі інновацій.

Алгоритм оцінки ефективності сільськогосподарського виробництва на основі інновацій складається з наступних блоків:

- відбір факторів, які впливають на ефективність освоєння інновацій, з використанням аналітичних методів та анкетного опитування спеціалістів;
- нормативно-методичне забезпечення аналітичної діяльності спеціалістів;
- експертна оцінка комплексу заходів з освоєння інновацій;
- обробка та аналіз отриманих результатів з використанням економічно-математичних та економічно-статистичних методів;
- розробка методичних вказівок і практичних рекомендацій з формування системи управління інноваційною діяльністю.

Таблиця 2. Структура державної підтримки АПК України у відповідності до правил СОТ, млн грн.

Показники	Роки				
	2004	2005	2006	2007	2008
Програми «жовтої скриньки»					
Фінансова підтримка виробництва продукції рослинництва та тваринництва	421	689.5	1992.5	2332.5	2721.8
Доплата за ВРХ підвищених вагових кондицій, свиней, курей-бройлерів	338	553.5	745	—	—
Фінансування закладення садів, виноградників, ягідників, хмільників	109.1	175	227.7	275	412
Фінансова підтримка підприємств АПК через механізм завершення коротко- та довгострокових кредитів	141.5	350	260	667	1000
Фінансова підтримка фермерських господарств	1.1	27.3	28	38	60
Часткова компенсація вартості мінеральних добрив вітчизняного виробництва	109.6	—	—	—	—
Часткова компенсація складної техніки вітчизняного виробництва	36.2	270	32	131	168
Фінансова підтримка підприємств молочної переробки	—	10	4	—	—
Інші програми	—	—	—	2112.5	688.2
Всього за програмами «живої скриньки»	1156.5	2075.3	3289.2	5556	5050
Програми «зеленої скриньки»					
Розвиток сільських територій	24.3	23.1	24.4	—	—
Дослідження та розвиток у сфері АПК	77.9	143.1	154.5	99.6	116.2
Освіта та навчання	619.8	913.5	1041.7	—	1837.4
Державні запаси	50	25.9	10	—	20
Заходи боротьби з хворобами та шкідниками	9.9	20	30	44.5	40
Контроль якості та безпеки продукції	471	585	704	27.2	18.4
Консультативні послуги	8.6	8.1	10	10	10.5
Здешевлення вартості страхових премій	—	54	10	50	200
Земельні ресурси	10.4	15	5	5	69.6
Програми селекції:					
— тваринництво	112.8	124	110	125	125
— рослинництво	42.8	103.3	104.7	90	90
— в ринковому господарстві	2	7	6.8	9.9	13.4
Допомога в разі стихійного лиха	67.3	20	25	—	—
Охорона навколишнього середовища	61.1	81.8	109.6	—	—
Інші програми	536.4	516.1	1343.6	2023	1911.7
Всього за програмами «зеленої скриньки»	2094	2304.3	3389.3	2484	4452.2
Разом обсяг державної підтримки АПК	3250.5	4379.6	6678.5	8030	9502.2

У сільському господарстві інновації дозволяють отримати результати тільки в системі ведення сільського господарства, тому необхідно застосовувати порівняльний аналіз ефективності сільськогосподарського виробництва до освоєння інновацій та після освоєння, враховуючи при цьому часовий період цілковитого включення нововведення у виробничий процес.

Передбачається інноваційну діяльність в сільськогосподарському підприємстві розглядати в якості об'єкта економічного аналізу. В цьому випадку предметом економічного аналізу стають фактори і ресурси, пов'язані з освоєнням інновацій, з їх впливом на ефективність підприємства і його галузей. При цьому пропонується дослідження проводити шляхом розчленування показників оцінки ефективності використання ресурсів у галузевому розрізі, з подальшим об'єднанням окремих показників з показниками оцінки загальної фінансово-економічної діяльності підприємства, що відображають рівень ведення господарства й інноваційної діяльності.

Основними задачами економічного аналізу є:

— оцінка використання і структури сільськогосподарських угідь, біоресурсів, матеріально-технічних і фінансових засобів, ефективності інноваційної, інвестиційної, лізингової і маркетингової діяльності;

— визначення продуктивності праці в галузях рослинництва і тваринництва;

— оцінка фінансового стану підприємства, його прогнозування і визначення ймовірності банкрутства;

— визначення заходів ґрунтозахисного характеру, фінансування яких пов'язане з субсидіями і пільговим оподаткуванням;

— виявлення факторів, що стримують підвищення ефективності виробництва в галузях рослинництва і тваринництва;

— визначення резервів розвитку господарської й інноваційної діяльності;

— прогнозування результатів фінансово-господарської діяльності на короткострокову, середньострокову і тривалу перспективу;

— підготовка матеріалів для служб управління підприємством, включаючи групу управління інноваційною діяльністю.

Варто враховувати те, що економічний аналіз у системі управління сільськогосподарськими підприємствами тісно пов'язаний з розробкою і корегуванням систем ведення господарства, є сполучною ланкою між вибором управлінських рішень й інноваційною діяльністю.

Велике значення в економічному аналізі має вивчення причинно-наслідкових зв'язків, бо в сільськогосподарському підприємстві всі фактори взаємопов'язані, а заходи з ведення сільського господарства становлять певну природно-економічну систему.

Інформаційною базою для такого аналізу, поряд з статистичними даними, а також даними первинного обліку результатів спостереження, є рекомендації наукових закладів, дослідних станцій, служб догляду за станом ґрунтів, клімату, екологічними факторами зовнішнього впливу. В аналізі застосовуються спеціальні прийоми, такі як порівняння, аналітичного групування, середніх величин, елімінація (абсолютних і відносних різниць, цінних підстановок), балансового і розрахунково-конструктивного методів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, формування систем управління інноваційними процесами в сільському господарстві має свої особливості та специфіку, що тісно переплітаються з підготовкою і реалізацією проектів систем ведення сільського господарства. При цьому інновації в системі управління сільським господарством передбачається проводити на базі наукових розробок і їх експериментальній перевірці в конкретних умовах ведення сільського господарства.

Література:

1. Закон України "Про державний бюджет на 2009 рік" від 26.12.2008р. № 835-VI (із змін. і доп. № 1131-VI від 17.03.2009) // ВВР. — 2009. — № 31. — Ст. 454.

2. Напрями і розмір державної підтримки агропромислового комплексу України при вступі до СОТ // Агросвіт. — 2008. — № 11. — С. 11.

3. Попович О.С. Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації / За ред. Б.А.Каліцького. — К.: Фенікс, 2005. — 226 с.

4. Дані звітів Української академії аграрних наук, 2006 р.

5. Статистичний збірник "Сільське господарство України за 2007 рік" / Державний комітет статистики України. — К., 2008. — 572 с.

6. www.in.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 26.10.2009 р.